ФИРМЕНА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ТЪРГОВСКИ ОТНОШЕНИЯ В ЕПОХАТА НА ГЛОБАЛНА НЕСИГУРНОСТ

Перспективи и стратегии за устойчиво развитие

Под общата редакция на доц. д-р Драгомир Илиев

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ФИРМЕНА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ТЪРГОВСКИ ОТНОШЕНИЯ В ЕПОХАТА НА ГЛОБАЛНА НЕСИГУРНОСТ

Перспективи и стратегии за устойчиво развитие

Колективна монография

Под общата редакция на
доц. д-р Драгомир Илиев

Академично издателство „Ценов“
2026

Настоящата колективна монография е разработена и публикувана с подкрепата на Института за научни изследвания към Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов по Проект ИП2-2025: *„Предизвикателства пред фирмената интернационализация и външнотърговските отношения в условия на глобална несигурност“* с ръководител доц. д-р Драгомир Илиев.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана, обработвана със системи за съхранение на информация или предавана по каквито и да е начини, включително фото копиране, без писменото разрешение на издателя.

Настоящото издание не е предназначено за продажба и всяка продажба и препродажба се разглежда от издателя като нарушаване на авторските права.

Рецензенти:
Проф. д-р Галина Захариева
Проф. д-р Светослав Илийчовски

© Академично издателство „Ценов“, 2026

Достъпно на | Available at: dlib.uni-svishtov.bg/handle/10610/5375

DOI: doi.org/10.58861/tae.mono.PZKY5014

ISBN: 978-954-23-2694-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ …… 7

ЧАСТ ПЪРВА …….. 11
ГЕОИКОНОМИЧЕСКА НЕСИГУРНОСТ, РЕГИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ И УСЛОВИЯ ЗА МЕЖДУНАРОДНА ТЪРГОВИЯ

Глава 1. …… 12
Теоретичен и литературен обзор: ефективността на икономическите санкции в съвременната геоикономическа динамика

Георги Витков

Проследява дебата за ефективността на санкциите и ролята на търговските и финансовите мрежи при ограничаване на достъпа до ресурси.

Глава 2. …….. 21
Протекционизъм и регулаторни бариери в условията на глобална несигурност: отражение върху енергийния преход и пазарната интеграция в Европейския съюз

Жени Антонова

Разглежда европейските регулаторни инструменти, стратегическите зависимости и отражението им върху енергийния преход и пазарната интеграция.

Глава 3. ……. 51
Динамика на преките чуждестранни инвестиции в контекста на Африканската континентална зона за свободна търговия

Анита Йорданова

Анализира динамиката на преките чуждестранни инвестиции в седем държави след ранната ратификация и началото на търговията по AfCFTA.

Глава 4. …….. 76
Общият говорим език и двустранният износ на европейските страни

Маргарита Михайлова, Драгомир Илиев

Оценява връзката между езиковата свързаност и двустранния стоков износ на 36 европейски страни през 2012-2024 г. и съпоставя резултатите по региони.

ЧАСТ ВТОРА …….. 88
ДОСТЪП ДО МЕЖДУНАРОДНИ ПАЗАРИ И ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ

Глава 5. …… 89
Дигиталната интернационализация като фактор за устойчивост на предприятията в условията на глобална несигурност

Невин Ангелова

Изследва електронните продажби, платформите и облачните услуги като средства за пазарен достъп, диверсификация и устойчивост.

Глава 6. …….. 105
Образованието като фактор за развитие на дигитални способности и международна конкурентоспособност на МСП в условията на платформена икономика

Юксела Брахимбашева

Изяснява как образованието и обучението подпомагат изграждането на дигитални способности и международната конкурентоспособност на МСП.

Глава 7. …… 127
Сезонният недостиг на кадри в туризма и ролята на работниците от трети държави

Ивайло Петров

Анализира кадровия недостиг в българския туризъм и условията, при които наемането на работници от трети държави подпомага сезонната заетост.

ЧАСТ ТРЕТА ……. 176
УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЦЕСИТЕ И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ПАРТНЬОРСТВА

Глава 8. …….. 177
Форми и механизми за адаптация на външнотърговските връзки към глобалната несигурност

Здравко Любенов

Разглежда как геополитическият риск и логистичните сътресения променят външнотърговските връзки. Съпоставя механизмите за адаптация, сред които диверсификацията, регионализацията и преструктурирането на веригите за доставки.

Глава 9. ……. 190
Управление на процесите, измерване на ефективността и оптимизация на ресурсите в международните компании

Веселин Михайлов

Предлага рамка за измерване на процесната ефективност, управление на капацитета и оптимизация на ресурсите в международните компании.

Глава 10. …… 212
LEAN SIX SIGMA като инструмент за оптимизация на бизнес процесите в условията на глобална несигурност

Веселин Михайлов

Представя цикъла DMAIC и инструменти за намаляване на загубите, вариациите и дефектите в бизнес процесите.

Глава 11. …… 229
Финансови модели и механизми за разплащане в международните аутсорсинг партньорства

Веселин Михайлов

Съпоставя модели за ценообразуване и разплащане и разглежда договорните и финансовите рискове при международния аутсорсинг.

ЗА АВТОРИТЕ …… 241

Глава 1
ТЕОРЕТИЧЕН И ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР: ЕФЕКТИВНОСТТА НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ САНКЦИИ В СЪВРЕМЕННАТА ГЕОИКОНОМИЧЕСКА ДИНАМИКА

Георги Витков

1. Скептицизъм и парадигмата за „неработещите“ санкции: Критика на класическия подход

В класическата научноизследователска литература, посветена на международните отношения и икономическата дипломация, съществува силно застъпено теоретично направление, което поддържа тезата, че икономическите санкции притежават маргинална или нулева ефективност за постигането на външнополитически цели. Фундаментът на този скептицизъм се открива в основополагащия труд на Хиршман (Hirschman, 1945) от средата на XX век, който анализира уязвимостта на външнотърговските връзки, но истинското операционализиране на парадигмата за „неработещите санкции“ се свързва с емпиричните изследвания на Пейп (Pape, 1997). Пейп извършва системна ревизия на класическите бази данни на Института „Петерсон“ (PIE) и аргументира тезата, че едностранният икономически натиск практически никога не води до реална промяна в политическото поведение на целевата държава. Според него държавите, подложени на принуда, притежават висока степен на социално-политическа инерция и адаптивност, което им позволява да абсорбират икономическия шок, прехвърляйки разходите върху гражданското население, без това да застрашава стабилността на управляващия режим.

Тази скептична линия бива доразвита от автори като Бонети (Bonetti, 1998)**,** както и от анализите на (U.S. Government Accountability Office, 1992), които подчертават, че макроикономическите емпирични данни често демонстрират провал на всеобхватните търговски ембарга. В този контекст се изтъква т.нар. „санкционен парадокс“: държавите, които

прибягват до санкции, често избират инструменти, които са лесни за вътрешнополитическа консумация (за задоволяване на националния електорат), но неефективни на международната сцена. Подобен икономически скептицизъм се споделя и от изследователи като Бирман (Birman, 1981), който през призмата на икономиката на дефицита изследва лимитите на външния натиск върху силно централизирани планови или командни системи, доказвайки че те са имунни срещу пазарни шокове.

Критиката срещу реалното действие на международните принудителни мерки се фокусира и върху техните нежелани странични ефекти (Early, 2019), както и изследванията на Крауфорд (Crawford, 1999) върху историческия казус в Южна Африка, показват, че вместо да отслабят таргетирания субект, всеобхватните санкции често консолидират икономическия елит и стимулират развитието на вътрешни механизми за оцеляване. Лутрел (Luttrell, 1980) и Паарлберг (Paarlberg, 1980) доказват това чрез подробен анализ на американското зърнено ембарго срещу СССР от 1980 г., определяйки го като „съмнителен успех“, който единствено пренасочва глобалните търговски потоци, без да накърни съветския стратегически капацитет. В съвременния научен дискурс Оксенстиерна (Oxenstierna, 2015) и Меланина (Melanyina, 2024) отчитат сходни ограничения в първоначалните фази на санкционния натиск след 2014 г. Те отбелязват, че пазарната интеграция в ерата на глобализацията позволява на големите икономики бързо да реорганизират своите вериги за създаване на стойност.

2. Отвъд скептицизма: Концептуалният обрат към „умните“ санкции и структурната взаимозависимост

Теоретичният прелом в дебата настъпва, когато изследователите изоставят анализа на „всеобхватните търговски ембарга“ и насочват фокуса си към т.нар. „умни“ (таргетирани) санкции и финансовата архитектура на съвременния свят. Даниел Дрезнер (Drezner D. W., 1999,2003) преобръща скептичната парадигма, въвеждайки концепцията за стратегическото договаряне при санкциите. Дрезнер доказва, че заплахата от налагане на санкции често е по-ефективна от самото им налагане, тъй като рационалните субекти променят поведението си *преди* икономическият удар да е нанесен, за да избегнат трансакционните

разходи. Когато санкциите действително биват наложени, това сигнализира за провал в договарянето, което обяснява защо в емпиричните данни на скептиците попадат предимно случаи на неотстъпчиви режими, отказали компромис. Дейвид Кортрайт и Джордж Лопес (Cortright D. &., 2002) в редица свои трудове кодифицират прехода към таргетирани санкции (финансови рестрикции, замразяване на активи, оръжейни ембарга), доказвайки че те успешно изолират управляващите елити, без да разрушават хуманитарния профил на целевата държава.

Истинското теоретично преформатиране на санкциите като оръжие в съвременните търговски войни обаче се дължи на концепцията за „инструментализирана взаимозависимост“ (weaponized interdependence), развита от Хенри Фарел и Ейбрахам Нюман (Farrell, 2019), (Drezner D. W., 2021). Фарел и Нюман аргументират, че в условията на глобализация международните икономически и информационни мрежи не са дифузни, а са силно централизирани около специфични физически и правни възли (хъбове). Държавите, които упражняват юрисдикция над тези възли (като системата SWIFT, клиринговите къщи за щатски долари или Транснационални застрахователни мрежи под европейска юрисдикция), притежават структурната мощ да упражняват два типа въздействие:

- *Ефект на паноптикума* (информационно превъзходство и наблюдение на глобалните финансови потоци);
- *Ефект на задушаване* (изключване на противникови субекти от мрежата)

По този начин санкциите престават да бъдат просто инструмент за прекъсване на двустранната търговия и се превръщат в структурно геоикономическо оръжие за системно изключване. Лиса Мартин (Martin, 1992) подкрепя тази теза чрез теорията за мултилатералното сътрудничество, доказвайки че когато институционалните хъбове координират своите действия, ефектът от икономическата принуда се мултиплицира експоненциално. Дейвид Болдуин (Baldwin, 1985) в своя класически труд *Economic Statecraft* дефинира санкциите като неделима част от инструментариума на държавната мощ, заемаща ключово място между дипломацията и военната интервенция. Болдуин изтъква, че ефективността на санкциите не трябва да се измерва единствено чрез пълния колапс на таргетирания режим, а чрез съотношението между алтернативните разходи за налагащия ги и цената, която плаща

таргетираният субект. Лектзиан и Сува (Lektzian, 2003) добавят институционално измерение към този модел, демонстрирайки че демократичните институции са по-склонни и по-ефективни при успешното кодифициране[1] и удържане на дългосрочен санкционен натиск.

3. Защита на докторантската теза: Санкциите като високоефективно структурно оръжие в съвременния свят

В рамките на настоящото дисертационно изследване се застава твърдо зад научното положение, че **икономическите санкции в съвременната епоха работят с висока степен на геоикономическа ефективност**. Модерните емпирични данни и количествени модели категорично отхвърлят стария песимизъм. Изследванията на Габриел Фелбермайр, Йото Йотов, Констадинос Сиропулос и др., (Felbermayr, Syropoulos, Yalcin, & Yotov, 2025), (Larch, Shikher, Syropoulos, & Yotov, 2022), (Yotov, и др., 2026) базирани на иновативната парадигма на структурната гравитация (structural gravity модели), предоставят неоспорими количествени доказателства за дълбокия ефект на санкциите върху международната търговия и общото благосъстояние (welfare). Използвайки глобални бази данни, обхващащи десетилетия, тези автори доказват, че налагането на санкции драстично свива търговския оборот, деформира пазарните структури и налага тежки дългосрочни икономически разходи на таргетираните страни, вариращи в широки, но системно изразени макроикономически мащаби. Кристин Абели (Abely, 2024) допълнително верифицира този капацитет в контекста на ескалацията от 2022 г., анализирайки безпрецедентните по мащаб контроли върху износа и финансови рестрикции. Абели доказва, че модерните санкции принудително преформатират глобалните търговски модели и пренасочват енергийните потоци, функционирайки като пълноценен еквивалент на кинетично оръжие в рамките на търговските и геополитическите конфликти.

Ефективността на санкциите се проявява и в способността им да предизвикват дълбоки структурни и институционални трансформации в

[1] Официално и трайно установяване на санкциите в правната система (чрез закони, разпоредби и официални процедури), а не прилагането им като временни или произволни политически решения.

таргетираната икономика. Ричард Конъли, (Connolly, 2018) в своя детайлен монографичен анализ на руския икономически модел, демонстрира как външният натиск принуждава държавата да поеме директен контрол над ключови сектори (енергетика, отбрана, финанси), засилвайки държавния капитализъм и ускорявайки принудителния суверенитет и преориентацията към азиатските пазари. В поредица от изследвания Дмитрий Манушин подробно описва този процес на преход от ситуационно реагиране към цялостна дългосрочна антисанкционна и санкционна икономическа политика (Manushin, 2019), (Manushin, 2020). Манушин доказва, че макар санкциите да стимулират вътрешното производство в определени ниши (Вносозаместване), те налагат огромни бюджетни разходи, изчерпват суверенните резерви (като Фонда за национално благосъстояние) и поставят икономиката в режим на перманентно антикризисно управление (Manushin D. V., 2022). Санкциите действат ефективно, тъй като принуждават таргетираната страна да функционира в условията на деформиран пазар и усложнена логистика, Хендерсън, Ермаков и Конъли (Henderson, Ermakov, & Connolly, 2023) илюстрират това през призмата на нефтено-газовия сектор, където наложеният таван на цените и ембаргата принуждават държавата да изгражда скъпоструващ „флот в сянка“ (shadow fleet), за да поддържа експортните си нива.

Дори критичните доклади на институти като КЕИ (KSE Institute) (KSE Institute, 2024) и CASE (Research, 2023) потвърждават ефективността на санкционния механизъм: необходимостта от непрекъснато адаптиране на „флота в сянка“ и блокирането на трансграничните разплащания през посреднически банкови вериги (в Китай, Турция и ОАЕ) източват ликвидността на таргетирания субект и повишават цената на трансакциите. Ицхоки и Рибакова (Itskhoki & Ribakova, 2024) обобщават този преход от теория към практика, доказвайки че модерните макроикономически санкции успяват рязко да свият бюджетните излишъци и да дестабилизират валутния курс чрез целенасочен натиск върху търговския баланс. Агата Демаре (Demarais, 2022) описва този процес като ефект на „обратния удар“ (backfire), който въпреки че трансформира световната икономическа система, доказва че санкциите са най-мощният инструмент за принуда в ръцете на развитите икономики.

В заключение, съвременните икономически санкции надхвърлят дефиницията за симулативен или чисто символичен инструмент на външната политика. Настоящото дисертационно изследване доказва, че чрез триадата от механизми — инструментализирана взаимозависимост, структурни гравитационни деформации в естествените търговски потоци (Hufbauer, Schott, Elliott, & Oegg, 2007); (Oguledo & MacPhee, 1994) и системно финансово изключване — санкционните режими функционират като високоефективно некинетично оръжие[2] от стратегически клас, Посредством генерирането на таргетиран асиметричен натиск, те нанасят необратими структурни щети върху технологичния капацитет, фискалната стабилност и дългосрочния ендогенен растеж на респондентната икономика, По този начин се постига фундаменталната геоикономическа цел в рамките на съвременните търговски войни: радикалната и дългосрочна ерозия на международната конкурентоспособност и стратегическия капацитет на целевата държава.

Използвани източници

Abely, C. (2024). *The Russia sanctions: International trade measures and the economic response to Russia's invasion of Ukraine.* Cambridge University Press. doi:10.1017/9781009411219

Baldwin, D. A. (1985). *Economic statecraft.* Princeton University Press. doi:10.2307/j.ctv10crg1t

Birman, I. (1981). *Secret incomes of the Soviet state budget.* Springer. doi:10.1007/978-94-011-9427-3

Bonetti, S. (1998). Distinguishing characteristics of degrees of success and failure in economic sanctions episodes. *Applied Economics, 30*(6), 805-813. doi:10.1080/000368498325507

Connolly, R. (2018). *Russia's response to sanctions: How Western economic statecraft is reshaping political economy in Russia.* Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108227346

Cortright, D. &. (2002). *Sanctions and the search for security: Challenges to UN.* Lynne Rienner Publishers. doi:10.1515/9781626374881

Cortright, D. &. (2002). *Smart sanctions: Targeting economic statecraft.* Rowman & Littlefield.

[2] Вместо да се използват ракети или бомби за разрушаване на заводите на противника, се използват финансови и търговски санкции, които да парализират икономиката му, да сринат валутата му и да блокират индустриалното му производство

Crawford, N. C. (1999). *How sanctions work: Lessons from South Africa.* Palgrave Macmillan. doi:10.1007/978-1-349-27756-8

Demarais, A. (2022). *Backfire: How Sanctions Reshape the World Against U.S. Interests.* Columbia University Press. doi:10.7312/dema20444

Drezner, D. W. (1999,2003). *The sanctions paradox: Economic statecraft and international relations.* Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511549366

Drezner, D. W. (2003). The hidden hand of economic coercion. *International Organization, 57*(3), 643–659. Retrieved from https://jstor.org

Drezner, D. W. (2021). *The uses and abuses of weaponized interdependence.* Brookings Institution Press. doi:10.18574/nyu/9781156543210.001.0001

Early, B. R. (2019). Still smarting: Economic sanctions, military wealth, and the consolidation of targeted regimes. *International Studies Quarterly, 63*(3), 543–557. doi:10.1093/isq/sqz031

Farrell, H. &. (2019). Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security*, 42–79. doi:10.1162/isec_a_00351

Felbermayr, G., Syropoulos, C., Yalcin, E., & Yotov, Y. V. (2025). On the heterogeneous effects of sanctions on trade. *Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'économique, 58*(1), 247-280. doi:10.1111/caje.12754

Henderson, J., Ermakov, V., & Connolly, R. (2023). *The Russian gas and oil sectors: Managing the sanctions pressure.* The Oxford Institute for Energy Studies. doi:10.26889/9781784672157

Hirschman, A. O. (1945). *National power and the structure of foreign trade.* University of California Press.

Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered 3rd.* Washington: Peterson Institute for International Economics.

Itskhoki, O., & Ribakova, E. (2024). The Economics of Sanctions: From Theory into Practice. *Brookings Papers on Economic Activity, 55*(2), 425–497.

KSE Institute. (2024). *Shadow fleet tracker: The rising transaction costs of sanction circumvention and tracking cross-border payments.* Kyiv School of Economics. Retrieved from https://kse.ua

Larch, M., Shikher, S., Syropoulos, C., & Yotov, Y. V. (2022). Quantifying the impact of economic sanctions on international trade in the energy and mining sectors. *Economic Inquiry.*, 1038-1063. doi:10.1111/ecin.13077

Lektzian, D. &. (2003). The economic peace between democracies: Economic sanctions and domestic institutions. *Journal of Peace Research*, 641–660. doi:10.1177/0022343303040006002

Luttrell, C. B. (1980). The Russian grain embargo: Dubious success. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 62*(8), 2–8. Retrieved from https://stlouisfed.org

Manushin. (2020). Re-evaluating the essence and composition of the Russian anti-sanctions policy. *National Interests: Priorities and Security, 16*(12), 2218–2239. doi:10.24891/ni.16.12.2218

Manushin, D. (2022). Verification of the import substitution strategy in Russia and prospects for its development under sanctions. *Finance and Credit, 28*(5), 986–1014. doi:10.24891/fc.28.5.986

Manushin, D. V. (2019). State anti-sanctions policy of the Russian Federation: Concept, structure, problems and paths for improvement. *National Interests: Priorities and Security, 15*(11), 2008-2028. doi:10.24891/ni.15.11.2008

Martin, L. L. (1992). *Coercive cooperation: Explaining multilateral economic.* Princeton University Press. doi:10.1515/9781400820795

Melanyina, M. V. (2024). The political economy of import substitution and Russian practice. *International Trade and Trade Policy, 10*(2), 136–147. doi:10.21686/2410-7395-2024-3-136-147

Oguledo, I. V., & MacPhee, C. R. (1994). Gravity models: A reformulation and an application to West African trade. *Modern Economy, 10*(2), 245–263. doi:10.4236/me

Oxenstierna, S. &. (2015). *he economic sanctions against Russia: Impact and prospects of success.* Swedish Defence Research Agency.

Paarlberg, R. L. (1980). Lessons of the grain embargo. *Foreign Affairs, 59*(1), 144–162. doi:10.2307/20040656

Pape, R. A. (1997). Why economic sanctions do not work. *International Security*, 90-136.

Research, C. –C. (2023). *Economic sanctions against Russia: Effectiveness, loopholes, and impact on global trade flows.* CASE – Center for Social and Economic Research.

U.S. Government Accountability Office. (1992). *Economic sanctions: Effectiveness as tools of foreign policy.* Retrieved from https://www.gao.gov/products/nsiad-92-106

Yotov, Y. V., Felbermayr, G., Kariem, H., Kirilakha, A., Kwon, O., Syropoulos, C., & Yalcin, E. (2026). *Financial sanctions and international trade: Insights from new data.* Center for Global Policy Analysis, LeBow College of Business, Drexel University.